

Гулакова В. Л., студентка
Науковий керівник – Козак Ю.Г., д.е.н., проф.
Одеський національний економічний університет

ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

Обов'язковою умовою прийняття рішення про ведення зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД) є її ефективність, яка визначається шляхом зіставлення досягнутого економічного результату з витратами, яких зазнало підприємство. В умовах інтернаціоналізації бізнесу та нестабільності економічного зростання успішний розвиток зовнішньоекономічної діяльності підприємства визначається вирішенням завдань точної оцінки результативності такої діяльності та підвищення її ефективності.

Ефективність – це комплексне поняття, яке охоплює різні напрями господарської діяльності підприємства. Ефективність є критеріальним показником, що характеризує потенціал та рівень досягнення цілей діяльності підприємства. Отже, процес дослідження ефективності передбачає два напрями:

- порівняння стану підприємства у часі на різних етапах його діяльності;

- оцінку конкурентних переваг підприємства порівняно з іншими суб'єктами ринку. Ефективність запланованих зовнішньоторговельних операцій набуває особливого значення при встановленні оптимальної структури експорту підприємства та прийнятті ґрунтовних рішень у сфері управління ЗЕД підприємства. Існує безліч різних думок щодо класифікації показників, за допомогою яких можна визначити ефективність зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД). Найповніше сутність ЗЕД розкриває Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність». ЗЕД - діяльність суб'єктів господарської діяльності України та іноземних суб'єктів господарської діяльності, побудована на взаємовідносинах між ними, що має місце як на території України, так і за її межами (п.8 ст. 1) [1]. Зовнішньоекономічна діяльність передбачає: зовнішню торгівлю, економічне, науково-технічне співробітництво; спеціалізацію та кооперацію в галузі виробництва, науки і техніки; економічні зв'язки в галузі будівництва, транспорту, страхових, розрахункових, кредитних та інших банківських операцій; надання різноманітних послуг на зовнішньому ринку. Організаційна структура управління ЗЕД визначається тією метою і завданнями, які вона покликана вирішувати. Її мета - максималізація прибутку на довготривалий період за рахунок ефективною участі в міжнародному підприємстві. Організаційна структура управління ЗЕД, як і внутрішньофірмового управління, повинна постійно розвиватися і вдосконалюватися, пристосовуватися до змін у зовнішньому середовищі і сфері управління. Її форми і методи не можуть залишатися незмінними. Одним з найважливіших чинників, які впливають на ефективність організації ЗЕД підприємства, є специфіка ринків приймаючих країн і рівень конкуренції на них. Підприємство має постійно проводити дослідження своїх існуючих та потенційних іноземних ринків для пошуку та зайняття найвигідніших позицій на них.

Складність та багатогранність зовнішньоекономічної діяльності не дозволяють обрати один показник ефективності з кількості узагальнюючих результативних

показників. Вибір критерію ефективності залежить від особливостей ситуації на ринку, цілей підприємства, наявності інформації про внутрішнє та зовнішнє середовища. Тому виникає потреба в комплексній оцінці зовнішньоекономічної діяльності, що передбачає вибір оптимального способу виходу на зовнішній ринок. Оцінці ефективності зовнішньоекономічної діяльності виділяють показники загальнонаціонального рівня (обсяг зовнішньоторговельного обороту, коефіцієнт покриття експорту імпортом, динаміка експорту та імпорту, їх товарна та географічна структура) та регіонального, тобто ті, що можуть використовуватися для аналізу діяльності регіону або галузі (сальдо торговельного балансу, обсяг експорту на одну особу). Показники економічної ефективності поділяють на: 1) показники ефекту, що визначаються як абсолютні значення і відтворюються в грошових одиницях як різниця між результатами діяльності та витратами на її здійснення; 2) показники ефективності, що визначаються як співвідношення прибутку від діяльності підприємства до витрат на її здійснення і відтворюються відносними величинами: відсотками, частками одиниці.

У сучасній науковій літературі існують різні думки щодо класифікації показників, за допомогою яких можна визначити ефективність ЗЕД. Так, А. М. Вічевич і О. В. Максимець, а також колектив авторів [2,3] характеризують ефективність зовнішньоекономічної діяльності за такими ознаками, що наведені в табл. 1.

Таблиця 1

Характеристика підходів визначення ефективності зовнішньоекономічної діяльності підприємства

Класифікаційна ознака	Назва показника	Характеристика підходу
За видами зовнішньоекономічної діяльності	- Ефективність експорту, імпорту, реекспорту, реімпорту	Вигідність здійснення певного виду зовнішньоекономічної діяльності
За ступенем обсягу об'єкта дослідження	- інтегральна ефективність	-ефективність зовнішньоекономічної діяльності загалом на підприємстві
	- локальна ефективність	-ефективність комерційних відносин з окремими зовнішньоторговельними партнерами, ефективність зовнішньоекономічних угод
За методами оцінки	-абсолютна ефективність	-ефективність зовнішньоекономічної діяльності, яка підтверджується всією сукупністю показників оцінки
	-відносна ефективність	-ефективність зовнішньоекономічної діяльності, підтверджена вибраним рядом показників оцінки

Таким чином, категорія "ефективність зовнішньоекономічної діяльності" в економічній літературі зазвичай ототожнюється з ефективністю експорту. Цей підхід є універсальним для визначення ефективності цієї діяльності на різних рівнях господарювання. Експортні можливості підприємств визначаються, насамперед, наявністю конкурентоспроможної на зовнішньому ринку продукції. У зв'язку з цим, як зазначає автор [4], для підприємства є доцільним проведення аналізу ефективності здійснення експортних

операцій. Основною метою підприємства на ринку є отримання максимального прибутку при мінімальних витратах, досягти такого результату можна тільки прийняттям ефективних управлінських рішень. Економічне обґрунтування прийнятих рішень щодо управління ЗЕД підприємства здійснюється шляхом розрахунку різноманітних економічних показників ефективності. Для визначення економічної ефективності зовнішньоекономічної діяльності підприємства використовують таку методику [5]:

1. Розраховується ряд показників для визначення економічної ефективності експорту:

$$E_b = V_e / (C_t + T_r + O_p), \quad (1)$$

де E_b – базовий коефіцієнт ефективності експорту;

V_e – виторг від експорту;

C_t – собівартість товару;

T_r – транспортні витрати;

O_p – організаційні витрати.

Якщо E_b більше 1, то зовнішньоекономічну діяльність підприємства можна вважати ефективною. Чим вище цей коефіцієнт, тим вище ефективність експорту.

2. Розраховуються показники економічної ефективності імпорту:

$$E_{IMP1} = C_p / C_s, \quad (3)$$

$$E_{IMP2} = O_p / V_{IMP}, \quad (4)$$

де E_{IMP1} та E_{IMP2} - показники ефективності імпорту;

O_p - обсяг продукції, що випускається, у внутрішніх середньорічних цінах, тис. грн;

V_{IMP} - витрати на імпорт, тис. грн.

До основних принципів, за якими розраховуються показники економічної ефективності належать:

- достовірність інформації;
- зіставлення різних за часом витрат і результатів виробництва до одного чітко визначеного моменту часу;
- загальний облік усіх наявних складових витрат і результатів;
- необхідність порівняння фактичних даних з плановим рівнем, а також зіставлення витрат з єдиною базою порівняння.

Ефективність зовнішньоекономічної діяльності може бути досягнута лише при збереженні методології виходу на зовнішній ринок, яка враховує стадії інтернаціоналізації бізнесу підприємства. Тому необхідна методика оцінювання ефективності реалізації зовнішньоекономічної стратегії підприємства. Використання такої методики ефективності управління підприємством передбачає оцінку поточних показників за такими напрямками: 1) виробничим процесом (собівартість реалізованої продукції; рентабельність продажів; транспортні, податкові витрати тощо);

2) інвестиціями (дослідження, планування та розробка проектів підприємства);

3) інновації (удосконалення інноваційного та операційного процесів на підприємстві);

4) маркетинговими аспектами (частка ринку, розширення та збереження клієнтської бази, рівень задоволення потреб споживача);

5) персоналом (можливості робітників та можливості застосування інформаційних систем);

б) ризиками (оцінка та мінімізація можливих ризиків).

Оцінювання результативності зовнішньоекономічної діяльності підприємства повинна проводитись за всіма напрямками, кожен з яких оцінює ефективність поставленої мети. Розрахунок показників ефективності здійснюється за такими принципами:

- найповніший облік усіх складових витрат і результатів;
- необхідність порівняння з базовим варіантом;
- приведення витрат і результатів до однієї бази зіставлення;
- приведення різних за часом витрат і результатів до одного моменту часу;
- наявність достовірності інформації, систему збору та аналізу даних.

Конкретний розрахунок показників ефективності залежатиме значною мірою від виду зовнішньоторговельної операції, її мети, умов та інших особливостей і конкретної угоди у межах ЗЕД, здійснюваної на підприємстві [6].

У сучасній науковій літературі, присвяченій аналізу та оцінці ефективності ЗЕД, більшість авторів дотримується думки, що такий аналіз слід робити окремо за її напрямками, а потім визначати загальний ефект від усіх видів ЗЕД. Для підприємств, що діють на зовнішніх ринках, виокремлюють три групи показників ефективності, а саме: показники ефективності експорту, показники ефективності імпорту, показники ефективності ЗЕД. У зв'язку з тим, що традиційним критерієм ефективності ведення ЗЕД є прибуток, більшість показників за своєю економічною сутністю є показниками рентабельності, фондівіддачі та оборотності активів.

Отже, аналіз оцінки ефективності зовнішньоекономічної діяльності підприємства дозволяє раціонально обґрунтувати найоптимальніші пропозиції щодо реалізації товару, уникнути можливості збитків через недостатнє аргументування економічної ефективності зовнішньоекономічних операцій, обсягу реалізації продукції, її асортименту чи ціни через зміну валютних курсів. Найголовнішим критерієм, що характеризує ефективність ЗЕД підприємства є прибуток від збуту продукції при мінімальних затратах з боку фірми, тому аналіз ЗЕД дозволяє науково обґрунтувати плани, управлінські рішення та проконтролювати їх виконання, а також оцінити досягнуті результати діяльності підприємства. Таким чином, показники ефективності ЗЕД підприємства та їх аналіз дозволяє виявити вигідність зовнішньоекономічних операцій та розробити заходи щодо їх вдосконалення задля збільшення прибутку підприємства.

На нашу думку, в ринкових умовах підприємство, окрім класичних показників, має використовувати для оцінки ефективності ЗЕД показники економічної безпеки підприємства, що дасть змогу визначити вплив зовнішньоекономічних факторів на його фінансове становище, загальну ефективність діяльності, а також на його платоспроможність.

Список джерел:

1. *Про зовнішньоекономічну діяльність* : Закон України // Відом. Верхов. Ради України. — 1991. — № 29. — Ст. 377.
2. Вічевич А. М. *Аналіз зовнішньоекономічної діяльності* / А. М. Вічевич, О. В. Максимець. — Львів : Афіна, 2004. — 140 с.
3. *Зовнішньоекономічна діяльність підприємств : навчальний посібник* / за ред. Ю. Г. Козака, Н. С. Логвінової, І. Ю. Сіваченка. — 2-ге вид., перероб. та доп. — К. : Центр навчальної літератури, 2006. — 792 с.
4. Решетняк К.Е. *Експортно-імпортні операції як основа зовнішньоекономічної діяльності підприємства [Текст]:/ К.Е. Решетняк // Управління розвитком. — 2012. — №3. — С. 30 – 32.*
5. Пан М.П. *«Основи зовнішньоекономічної діяльності» — «Економіка і підприємництво»* / М.П Пан, В.І. Торкатюк, О.С. Вороніна — Харків: ХНАМГ, 2008. — 56 с.
6. Прокушев Е.Ф. *Зовнішньоекономічна діяльність* / Е.Ф. Прокушев. — Тернопіль: Астон, 2013. — 320 с.